

Yttrande över betänkandet Skärpta regler om ungdomsövervakning och straffreduktion för unga

Riksförbundet frivilliga samhällsarbetare, RFS, har som remissinstans beretts möjlighet att yttra sig över rubricerad utredning och vårt svar är enligt nedan.

Om RFS

Vi har medlemmar med lagreglerade frivilliguppdrag som innefattar biträdande övervakare i kriminalvården och besökare på anstalt och häkte. Vi har också medlemmar som är kontaktperson, kontaktfamilj, stödfamilj, stödperson, god man, förvaltare, god man för ensamkommande barn, medförmyndare, särskilt förordnad förmyndare och särskilt förordnad vårdnadshavare. Frivilliga samhällsarbetare är ett samlingsnamn för personer som tar sig an lagreglerade frivilliguppdrag. Vår erfarenhet är att stöd från ideella krafter inom ramen för påföljder och sociala biståndsinsatser spelar en betydande roll såväl för den enskilda klienten/brukaren som för uppdragstagare och demokratin i stort.

Möjligheten att förordna biträdande koordinators

Utifrån den expertkunskap om lagreglerade frivilliguppdrag vi och våra medlemmar besitter har vi valt att koncentrera vårt svar till de delar som kan komma att påverka de uppdrag som vårt förbund representerar. Vi vill särskilt lyfta möjligheten att utse en eller flera personer till biträdande koordinators vid verkställighet av ungdomsövervakning och utvidgad ungdomsövervakning i syfte att motverka att barnet återfaller i brott eller på annat sätt utvecklas ogynnsamt. Att kunna utöva kontroll över barn förutsätter en god kontakt med barnen.¹

När nu fler kontrollåtgärder föreslås för barn besitter civilsamhället en ännu viktigare funktion i att balansen mellan kontroll och kontakt sker på ett bra och förtroendeskapande sätt. Vid påföljden ungdomsövervakning och den förslagna påföljden utökad

¹ Pettersson, Tove. *Att balansera mellan kontroll och kontakt – Lokala polisens arbete med ungdomar*. (Studentlitteratur 2012), s. 51).

ungdomsövervakning fyller en eller flera biträdande koordinators en viktig funktion under hela verkställigheten, inte bara i slutet.

Positiv förändring

Utredningen framhäver att en biträdande koordinator kan bidra med nya perspektiv och tankar kring hur barnet kan utvecklas positivt samt verka för att verkställigheten fylls med ny meningsfullt innehåll (s. 239 och 356). Civilsamhället fyller en viktig funktion för att öka möjligheten för barnen att etablera sig i samhället. I det nära lokalsamhället kan barnen sättas på rätt kurs där barnet kan bli någon annan än "den dömd", vilket kan stävja stigmatiseringseffekter.² Vi vill alltså framföra att en eller flera biträdande koordinators fyller en viktig funktion under hela verkställigheten, men särskilt i slutet av verkställigheten utifrån risk för återfall. Uppdrag under verkställighetens gång kan ändras utifrån behov, men biträdande koordinators kan verka specifikt i uppdragen under verkställigheten för att till exempel bryta isolering och ensamhet.

I frivården har vidare i ett projekt inom ramen för Rådet för Europeiska socialfonden i Sverige utvärderat insatsen med biträdande övervakare inom riktade uppdrag med till exempel stöd för klienter inom det privatekonomiska området och vägen till en försörjning. Utvärderingen visade ett positivt resultat genom att stor andel av klientgruppen under projekttiden kommit i arbete, studier, praktik eller åtgärder från Arbetsförmedlingen i förhållande till kontrollgruppen som inte hade insatsen biträdande övervakare.³ Barnens framtid är en viktig investering där kostnaden för biträdande koordinators blir obetydlig i förhållande till nyttan.

Övergripande synpunkter på betänkandet

Två månader på kriminalvårdsanstalt

Vi ser positivt på utredningens förslag med andra alternativ till anstaltsvård då Sverige har skyldigheter utifrån Barnkonventionen. Vi motsätter oss dock utredningens förslag om att verkställigheten av utvidgad ungdomsövervakning ska inledas genom att barnet tas in i kriminalvårdsanstalt under en tid om två månader.

Tiden för utvidgad ungdomsövervakning skulle uppgå under en längre tid till högst tre år och inskränkningarna i rörelsefriheten är även mycket

² Christie, Nils. *Lagom mycket kriminalitet*. (Natur och kultur, 2012), s. 132.

³ Kriminalvården. Slutrapport projekt biträdande övervakare 2020-00833 (2023)

ingripande. Barnet kan inte under dessa två månader på kriminalvårdsanstalt gå i sin vanliga skola eller vara tillsammans med sin familj, vilket riskerar att påverka skolgång och barnets utveckling i fel riktning. Att tas in på kriminalvårdsanstalt innebär också att det mesta som inräknas i ett liv avlägsnas. Barnet har även inte rätt till psykologsamtal och eller annan behandling under tiden på kriminalvårdsanstalt (s. 321). Vi vill framhäva att barn är rättighetsbärare med icke-förhandlingsbara skydds rättigheter. Vi ser risker med att utredningen inte tagit hänsyn till barns personliga förhållanden. Intersektionella faktorer som kön och funktionsnedsättning har inte belysts i utredningen.

Att plåga för plågandet skull innebär risker för kränkningar av barns demokratiska fri- och rättigheter där missgynnade kan ske systematiskt. Att göra en verksamhetsplanering är inte beroende av vistelse i Kriminalvårdsanstalt. Påföljden utvidgad ungdomsövervakning är rent praktiskt utformad som en hemarrest med elektronisk övervakning. Kostnaden för två månaders anstaltsvistelse bedöms till 720 000 kronor per utvidgad ungdomsövervakning (s. 321). Kostnaderna på sikt är inte svåra att överblicka.

Barnet kommer även vistas med andra personer som begått brott, både barn och vuxna. Acta Publicas granskning av samtliga dömda (totalt 439 ungdomar) till sluten ungdomsvård åren 2015 – 2022 visar att sju av tio tonåringar som döms till sluten ungdomsvård återfaller i brott.⁴ Att barn vistas på kriminalvårdsanstalt kan innebära prisoneringseffekter och stigmatiseringseffekter som sätter igång negativa identitetsprocesser. Ökad repression i form av frihetsberövande påföljder ökar också risken för återfall i brott (se bl.a. SOU 2018:85 s. 207 f. och 261). Det är viktigt att värna det återfallsförebyggande arbetet på kort och lång sikt där civilsamhällskraften i att få in barn i samhället, hålla i förändring, trygga sysselsättning och verka för prosocial meningsfull fritid utifrån behov samt skapar förutsättningar för att stärka upp så mycket det bara går.

FN:s Barnrättskommittén framhäver att reaktionen på brott alltid ska stå i proportion inte bara till brottets omständigheter och svårhetsgrad, utan till andra faktorer som barnets ålder, barnets mindre straffrättsliga ansvar, barnets omständigheter och behov. Dessutom bör samhällets olika behov, särskilt de långsiktiga, beaktas. Barnrättskommittén

⁴ Acta publica. Rapport: Dömda till vård (2023). <https://actapublica.se/nyheter/rapport-domda-till-varld/>

rekommenderar att inget barn frihetsberövas, utom i de fall där det finns befogad oro för den allmänna säkerheten eller folkhälsan där frihetsberövande ses som skadligt och att det leder till negativa konsekvenser för barnets möjligheter till en lyckad återanpassning. Barnets bästa ska ges tyngd och behovet av barnets återanpassning i samhället (allmän kommentar nr 24 [2019], s. 73, 76-78 och 89).

Avskaffad och förändrad ungdomsreduktion

Utredningens förslag att ungdomsreduktionen ska tas bort i åldrarna 18–20 år och minskas i åldrarna 15–17 år innebär att straffmättningsvärdena generellt kommer att bli högre där fler antas dömas till fängelse och fängelsestraff som döms ut antas att bli längre för alla mellan 15 och 20 år (s. 331). Vi motsätter oss förslag om ändringar för lagöverträdare som är 15–17 år och för lagöverträdare som är 18–20 år. Unga befinner sig i utveckling där en stor andel av alla unga lagöverträdare begår en eller ett par relativt sett mindre allvarliga brott för att sedan inte återfalla. Det finns en risk för att förslagen slår hårt mot personer i åldern 15–20 år. Det finns en påtaglig risk att strängare påföljder bidrar till negativa konsekvenser och till en ogynnsam utveckling med risk för ökning i barnbrottslighet. Framväxten av det extremt straffande samhället med en rad repressiva åtgärder som genomförts och planerar att genomföras innebär en höjd repressionsnivå. Utredningen brister i vad förslagen kan komma att få för konsekvenser för de barn som berörs.

FN:s kommitté för barnets rättigheter har också rekommenderat Sverige att säkerställa att konsekvensanalyser med utgångspunkt i barns rättigheter är en integrerad del av utredningar som föregår ny lagstiftning (se CRC/C/SWE/CO/6–7 6 b). Förslagen är undermåliga och ogenomtänkta samt saknar resultat som ändringar kan förväntas leda till. Det har vidare inte funnits stöd i empiri och erfarenhet för att skärpta påföljder för unga lagöverträdare (SOU 2018:85, s. 15 och 199).

Straffrätten är inte tillräcklig

Kriminalpolitiken i Sverige har blivit en arena för politisk profilering där problemformuleringen med möjliga lösningar består i mer ingripande straffsystem med föreställningen att något måste göras snabbt. Strängare straff gör dock inget för den allmänna brottsnivån i landet, vilket framgår av både forskningsläget och i flera statliga utredningar (se t.ex. SOU 2008:85, s. 255 ff. och SOU 2014:18, s. 136). För Sverige visar både självrapporrtuppgifter om brott och kriminalstatistiken att ungdomars delaktighet i brott har minskat sedan 1990-talet, något som inte framkommer i framväxten ett extremt straffande samhälle där nya brott

har tillkommit och fler repressiva åtgärder införts.⁵ Det framgår inte i utredningen att ungdomsbrottligheten i stort rörande omfattning och struktur skulle ha förändrats i negativ riktning för att motivera de förslagna ingripande förändringarna.

Syftet med att bilda kriminella grupper är främst att tjäna pengar, men få åtgärder vidtas för att angripa detta grundläggande mål. Gängbrottligheten och unga personers inblandning i gängbrottlighet är ett allvarligt samhällsproblem som redan innebär ingripande påföljder. Resurskrävande och fler repressiva åtgärder innebär att vi inte kommer lösa situationen. Strängare straff riskerar att göra det värre. För att på riktigt motverka brottslighet krävs långsiktiga reformer som inte har bäring i straffrätten.

Vi vill särskilt framhäva tidiga och förebyggande insatser där också våra medlemmars uppdrag kan vara resurser. Vi ser att straffrätten inte är tillräcklig för att bekämpa de hot som brottsligheten utgör. Ett brottspreventivt arbete där civilsamhället ges goda förutsättningar och dess resurser tas tillvara på ett ansvarsfullt sätt och ett vidgat innehåll i kriminalpolitiken är av yttersta vikt. Vi vill möta behovet och jobba tillsammans för ett medmänskligare samhälle.

Jennica Simesgården
Förbundsordförande

Fredrik Nilsson
Förbundssekreterare

⁵ Brå. Forskning om ålder och brott samt dess betydelse för brottsprevention (2024) <https://bra.se/rapporter/arkiv/2024-02-28-forskning-om-alder-och-brott-samt-dess-betydelse-for-brottsprevention> och